

KNYGA APIE M. WEBERIO POŽIŪRĮ Į MODERNYBĘ*

Svarbi mokslininko *metodologinių* pasirinkimų dalis – *tyrimo tikslų* nustatymas. L. A. Scaffas savo veikalu siekia ištirti, kaip vienas žymiausių vokiečių sociologų Maxas Weberis suvokia moderniąją kultūrą ir jos negales – tai, ką JAV tyrinėtojas laiko „giliausiu“ šio sociologo kūrybos klotu. Toks savo tyrinėjimo tikslo apsibrėžimas L. A. Scaffą verčia daugiausia gilintis į M. Weberio kūrybinio palikimo kultūrinį elementą. Atsižvelgiant į tai, kad jis, sekdamas M. Weberiu ir Georgu Simmeliu, sociologiją laiko pirmiausia mokslu apie kultūrą, aiškesnis tampa ryšys tarp tyrimo tikslo ir knygos paantraštės – *Max Weber ir moderniosios sociologijos atsiradimas* (būtent taip knygos vertėjas Zenonas Norkus išvertė jos paantraštę, kuri, mūsų manymu, netgi tinkamesnė nei originali – *Kultūra, politika ir modernybė Maxo Weberio mąstyme*).

Savo metodologine pozicija L. A. Scaffas yra greičiau individualistas nei holistas, nes nors ir tyrinėja iš esmės visą M. Weberio kūrybą, tačiau jis labiau mėgsta nagrinėti atskirą veikalą ar tam tikromis vienišiomis charakteristikomis pasižyminčią kūrinių grupę. Taigi recenzuojamos knygos autorius nemėgina, tiesiogiai tyrinėdamas visą M. Weberio kūrybinį palikimą pasiekti savo svarbiausio tyrimo tikslo, taip yra tikriausiai jau vien dėl šio tikslo prigimties (ne visi M. Weberio darbai yra daugiau ar mažiau aiškai išreikštos kultūrinės problematikos). Taip pat L. A. Scaffas nebando skirstyti M. Weberio rašinių į atskirus tematinius ar chronologinius blokus¹. Nors vis dėlto JAV tyrinėtojas savo analizei nori suteikti vieningumo įspūdį, tai jis daro rašydamas atskirus, siauresniu nagrinėjamos pagrindinės problematikos aspektu pagrįstus skyrius, pavyzdžiui, apie politiką, kuriuose įvairiais M. Weberio kūrybos vienetais remiamasi gana laisvai, juose išvelgiant su tokiu siauresniu aspektu susijusius dalykus. Susieti savo ankstyvesnio ir vėlyvesnio M. Weberio tyrimą L. A. Scaffas mėgina pavyzdžiui, pateikdamas anksčiau jo darbų apie Rytų Elbės teritorijas rezultatus, kai sąmoningai vartoja vėlyvojo M. Weberio sąvokas, tarkim, „geležinį narvą“, „racionalizaciją“.

* Scaff L. A. *Veržiantis iš geležinio narvo: Max Weber ir moderniosios sociologijos atsiradimas*. – V.: Pradai, 1995. – XXI, 388 p. – Iš anglų kalbos vertė Zenonas Norkus.

L. A. Scaffas savo knygą *Veržiantis iš geležinio narvo* parašė iš interpretatoriaus pozicijos. Pažymėtina, kad šis autorius originalesnis nei jo buvę M. Weberio interpretatoriai. Naujai atrasti „buržuazijos Marxą“ jam pavyko iš dalies ir dėl pasirinktos metodologijos. Todėl trumpai apibūdintini L. A. Scaffo aiškinimo ypatumai. Dviejų pagrindinių socialinių mokslų metodologijoje pripažintų aiškinimo tipų – kauzalinio ar natūralistinio aiškinimo (ar tiesiog – aiškinimo) ir teleologinio ar hermeneutinio aiškinimo (ar trumpai – supratimo) – atžvilgiu šis tyrinėtojas priskirtinas prie pastarojo tipo atstovų. Tokios nuomonės laikomės todėl, kad L. A. Scaffas nepripažįsta objektyviai galiojančių dėsnių (kaip gamtos moksluose), kuriais būtų galima paaiškinti vieno ar kito M. Weberio teiginio prasmę. JAV mokslininkas, tyrinėdamas M. Weberio kūrybinį palikimą, nori atsiriboti nuo akivaizdžios tendencin-gumo versmės – de facto pripažintų nekvestionuojamomis dabarties sampratų ar tezių apie kultūrą. L. A. Scaffo aiškinimui būdingas siekis įsijausti į M. Weberio epochos intelektualinę atmosferą, iš dalies todėl atliekant tyrimą remiamasi tokiais empiriniais šaltiniais kaip M. Weberio ir jo amžininkų laišakai, veikalai, archyviniai dokumentai. Žymiojo vokiečių sociologo kūrybą komentuojant plačiu jo amžininkų kūrybi-nių, laiškų kontekstu L. A. Scaffui pavyksta pagerinti savo interpretacijos kokybę, padaryti tokių M. Weberio sugretinimų su jo epochos intelek-tualiais, savarankiškų išvalgų, kokios neišsivaizduojamos, nežinant šio konteksto (pavyzdžiui, komentarai, atskleidžią M. Weberio požiūrio vie-nu ar kitu klausimu tipiškumą *fin de siècle*). L. A. Scaffo metodologiniu pranašumu laikytina ir tai, kad M. Weberio ir jo amžininkų įvairiapusi-s kūrybinis palikimas nagrinėjamas, remiantis šio palikimo originaliu va-riantu. Tai, viena vertus, L. A. Scaffui leidžia išvengti nesusipratimų, išskylančių, kai remiamasi veikalų vertimais. Antra vertus, jis pagirtinas už tai, kad galėdamas paprasčiausiai pasinaudoti vertimais į anglų kal-bą (žinoma, jei jie apskritai yra), jis vis dėl to remiasi originalais, tuo parodydamas pagarbą Goethe'ės kalbai. Neabejotinai su JAV tyrinėto-jo noru įsijausti į M. Weberio laikotarpio intelektualinę atmosferą sie-jasi ir tai, ką būtų galima pavadinti knygos *Veržiantis iš geležinio narvo* „analizės horizontu“ ar, tiksliau, – bent daliniu naudojamos metodo-logijos subordinavimu empirinei medžiagai (beje, irgi nesančiai be meto-dologinio karkaso). Kaip tokio subordinavimo pavyzdžius galima pa-teikti tai, kad socializmas ar feminizmas darbe pirmiausia analizuojami ne kaip politinės ideologijos, bet kaip kultūrinio protesto sąjūdžiai arba

tai, jog nemėginama atskleisti M. Weberio konkrečių politinių pažiūrų arba išrutulioti jo išsamios demokratijos teorijos. Tačiau tam tikra metodologinė konvergencija tarp L. A. Scaffo tyrimo ir M. Weberio kūrybinių neturėtų būti suprata kaip aliuzija į simptomišką pirmojo metodologinį nesavarankiškumą, kuris, rašant „įsijaučiančias“ interpretacijas tam tikru mastu neišvengiamas. Skaitant knygą matyti, kad kartais autorius, vadovaudamasis savo tiriamąja logika ar kaip ir kiekvienas interpretatorius, siekdamas originalumo, empirinę medžiagą komentuoja pirmiausia sau reikiama linkme. Štai, pavyzdžiui, atrodo, kad nagrinėjant Rytų Elbės tyrinėjimą, L. A. Scaffui pateikti M. Weberio tyrimo rezultatus nėra pirmaeilis uždavinys, veikiau jam rūpi išryškinti analizuojamo tyrinėtojo metodologinius principus, t.y. jam svarbiau ne išsamiai išdėstyti metodologijos nulemtas ir tyrimo prielaidomis pagrįstas analizės išvadas, o suvokti M. Weberio metodologiją ir parodyti aiškių ryši tarp jos ankstyvojo ir vėlyvojo varianto.

Pradedant pristatinėti L. A. Scaffo apibendrinimus, padarytus knygoje, pravartu pasakyti, kad jie savo ruožtu bus bendriausiai suskirstyti į tuos, kurie skirti M. Weberio metodologijai, ir tuos, kurie skirti jo ar jo amžininkų analizės rezultatams.

Iš įvairiose L. A. Scaffo veikalo vietose pasitaikančių pastabų galima suprasti, kad to, ką būtų galima pavadinti „metodologine ontologija“ (holizmas versus individualizmas), atžvilgiu M. Weberis yra metodologinis individualistas. M. Weberio individualizmas metodologine prasme išryškėja, pavyzdžiui, tada, kai jis pateikia savo moderniosios kultūros sampratą. Modernioji kultūra, vokiečių sociologo požiūriu, nesuvoktina kaip kažkokia visuma, veikiau ji suprastina kaip atskirų elementų – socialinio gyvenimo arba vertybinių sąrangų – suma. Kiek sunkiau nei tai, kad M. Weberis – metodologinis individualistas, skaitant knygą *Veržiantis iš geležinio narvo* yra suvokti jo požiūrį į mokslinį aiškinimą. „Iš pat pradžių, – rašo L. A. Scaffas, – Weberio darbai buvo glaudžiai siejami su interpretuojamąja, arba *verstehende*, sociologija, kurios <...> metodologija tapatinama su „subjektyvaus veiksmo interpretavimo“ postulatu“². Kaip pažymi Z. Norkus, papildomų priežasčių, kurios neatskleistos taikant socialinius dėsnius, suradimas interpretuojant žmonių subjektyvų elgesį – supratimo arba hermeneutinio aiškinimo uždavinys³. Taigi, L. A. Scaffo nuomone, M. Weberis yra šio aiškinimo šalininkas. Tačiau M. Weberis ragina ieškoti ir socialinių dėsnių, kurių pagrindu būtų randamos reiškinių priežastys, toks raginimas

traktuotinas jo pasisakymu ir už (natūralistinio) aiškinimo taikymą⁴. Natūralistinio aiškinimo pavyzdžiu gali būti racionalaus veikėjo ekonominės veiklos numatymas. Norėtusi pastebėti, kad L. A. Scaffas savo knygoje galėjo geriau atskirti ir eksplikuoti du M. Weberio naudojamus aiškinimo tipus⁵.

Kitas M. Weberio metodologijos aspektas, atskleidžiamas knygoje – socialinio pažinimo objektų konstitucija. Svarbiausios jo tyrinėjimų temos (grubiai jas suvokiant) bent iš dalies buvo suformuluotos, remiantis jo epochos aktualijomis socialinių mokslų srityje: ekonominių kategorijų populiarėjimo, politinės ir kultūrinės krizės ir kt. Pažinimo objektų pasirinkimas leidžia ne tik gvildinti nagrinėtiną problematiką, bet turi ir gilesnę metodologinę prasmę, nes tarsi lemia, kas analizuotina, įtrauktina į analizės lauką, tiriant vieną ar kitą klausimą, pavyzdžiui, tuo metu populiarią vadinamąjį socialinį klausimą. Toks svarbus M. Weberio kūrybiniam palikimui klausimas, kaip tai, kas yra sociologija, taip pat tiesiogiai siejasi su socialinio pažinimo objektų konstitucija iš jo laikmečio intelektualinės atmosferos. M. Weberis, kaip ir jo svarbiausias amžininkas G. Simmelis, sociologiją laikė pirmiausia mokslu apie kultūrą⁶, o tai jiems reiškė, kad reikia tyrinėti kultūros reikšmę ir prasmę. Šį domėjimąsi kultūros prasme (labiausiai juos domino modernioji kultūra) jie perėmė iš Friedricho Nietzsche'ės, nes *fin de siècle* intelektualiniame pasaulyje, ypač generuojant tyrimo klausimus, susijusius su moderniąja kultūra, interpretuoti ką tik paminėtą filosofą buvo visuotinai priimta.

Kalbėdamas apie M. Weberio konceptualizaciją (sąvokų sudarymą) L. A. Scaffas nurodo, kad jau rašant ankstyvąjį darbą apie Rytų Elbę, buvo naudojamas bene pagrindinis vokiečių sociologo pažinimo įrankis – euristinis ar idealusis tipas. M. Weberis savo idealųjį tipą priešino Karlo Marxo ar Georgo Vilhelmo Friedricho Hegelio realiajam tipui ar, tiksliau, pirmiausia tam, ką šie mąstytojai laikė objektyviomis, realiomis vystymosi pakopomis. M. Weberio ir K. Marxo giluminio metodologinio antagonizmo konstatavimas L. A. Scaffui leidžia teigti, kad terminologinis ryšys, kurį galima pastebėti tarp ankstyvojo M. Weberio ir K. Marxo, yra paviršutiniškas.

Su metodologija glaudžiai siejasi mokslinio darbo tiriamosios prielaidos. Atsižvelgiant į L. A. Scaffo knygos pagrindinį tikslą ir daugiau ar mažiau nusistovėjusį požiūrį, kad M. Weberis visų pirma yra sociologas, pravartu pateikti šio vokiečių mokslininko sociologines prielai-

das. Sociologijos teorijoje M. Weberio kūrybinis palikimas priskiriamas paradigmos ar koncepcijos, kuri vadinama „konfliktų teorija“ (*conflict theory*), analitinei atšakai (M. Weberio kūryba analitiniams konfliktų teoretikams labai reikšminga, nes būtent jis labiausiai iš visų šios atšakos pirmtakų tebedaro didžiausią įtaką)⁷. Konfliktų teorija yra gana nevienalytė sociologinė paradigma, tačiau yra tam tikros prielaidos, būdingos kiekvienam teoretikui, kuris laikomas šios paradigmos atstovu: (1) visuomenę sudarančios grupės turi universalaus pobūdžio (beveik visoms visuomenėms būdingų) interesų, (2) svarbiausia socialinių santykių charakteristika – galia; dėl jos dažniausiai kyla socialinis konfliktas, nes ji pasiskirsto nulinės sumos žaidimo metu, t.y. viena grupė įgyja daugiau galios kitų sąskaita, ir kadangi dažniausiai ji būna susijusi su prievarta (vienas iš socialinės grupės interesų, žinoma, yra siekti galios, kuri gali būti įvairiai suvokiama), (3) vertybes ir idėjas socialinės grupės naudoja savo interesų siekimui⁸. Turint omenyje M. Weberio sociologines prielaidas, nuostabos nekelia jo iš esmės realistinė, akcentuojanti galios vaidmenį politikos samprata, pateikiama veikale *Veržiantis iš geležinio narvo*. M. Weberio požiūris į politiką, žinoma, nėra vienintelis pavyzdys, kaip jo bendriausios sociologinės prielaidos lemia konkretesnio dalyko suvokimą, tokiu pavyzdžiu gali būti kad ir jo kultūros, kaip socialinio gyvenimo sferų, samprata.

M. Weberio sociologija deskriptyvumo – preskriptyvumo pjūviu, kaip rašo L. A. Scaffas, pirmiausia yra deskriptyvi, t.y. vaizduoja istorinę realybę, „tai, kas yra“; ji vengia normatyviškumo ir istoricizmo⁹. Tarsi bendrai įvertindamas M. Weberio metodologiją, JAV tyrinėtojas teigia, kad ja paremtą moderniosios kultūros analizę sunku apkaltinti esant pranašyste ar metafizine spekuliacija. Tačiau tokios vienpusiškos M. Weberiui palankios išvados daryti gal nereikėtų, ypač nemažai abejonių dėl spekuliatyviškumo kelia jo įvairių socialinio gyvenimo sąrangų ar vertybinių sričių samprata ir jų išskyrimas, nes tai tarsi suponuoją vos ne visuotinai privalomą ir vieningą atskiros sąrangos vertybių rinkinį. Nors galima pateikti ir ginamąjį argumentą M. Weberio atžvilgiu: galbūt jis operuoja „gyvenimo sąrangomis“ euristiniais tikslais, t.y. visai nenorėdamas jomis atspindėti gyvenimo tikrovės, o tik naudodamas jas kaip pažinimo įrankius.

Pradedant pristatinėti tai, ką būtų galima pavadinti „L. A. Scaffo pateikiamomis M. Weberio analitinėmis išvadomis“, logiškiausia būtų pradėti nuo ankstyvojo M. Weberio darbu, tačiau atsižvelgiant į L. A.

Scaffo knygos tikslą, pirmiausia išgvildenti vokiečių sociologo požiūrį į moderniąją kultūrą ir atsižvelgiant į tai, kad knygos *Veržiantis iš geležinio narvo* autorių šių darbų (nagrinėjamų pirmuosiuose dviejuose skyriuose) atžvilgiu labiausiai domina metodologiniai dalykai, tai nebus daroma. Tad dabar norėtusi parodyti, kaip L. A. Scaffas dėsto (trečiajame ir septintajame skyriuose) M. Weberio moderniosios kultūros ir jos negalių sampratą. Kaip jau gal buvo minėta, M. Weberiui modernioji kultūra, kurią jis vadina „subjektyvistine“, sudaryta iš skirtingų vertybinių sąrangų ar gyvenimo sferų, besivadovaujančių skirtingomis pagrindinėmis vertybėmis, tad yra nevieninga. Ji yra pastovaus konflikto tarp konkuruojančių gyvenimo sferų zona, todėl negali turėti vieningos prasmės ar reikšmės. Kurdamas reikšmę, žmogus kuria kultūrą ir ja laiko, jo požiūriu, reikšmingus chaotiškos realybės elementus. Bene svarbiausias moderniosios kultūros bruožas – tai, kad iš esmės viską įmanoma įvaldyti apskaičiuojant (įskaiciavimui esant intelektualizacijos dalimi, labai didelė mokslo reikšmė šioje kultūroje). Su šituo moderniosios kultūros bruožu glaudžiai siejasi ir yra jo pasekmė – pasaulio atkerėjimas, t.y. įvairių maginių, neapskaičiuojamų dalykų nebepripažinimas. Pavyzdžiui, profesinio pašaukimo idealas kadaise buvo asketinio protestantizmo etikos dalis, dabar jis jau yra atsietas nuo religinių (maginių) šaltinių, pavaldus įskaiciuojamumui ir faktiškai tėra panašus į sportinę aistrą pinigų troškimui.

Moderniosios kultūros negales M. Weberiui turbūt glaustai išreiškė „geležinio narvo“ metafora, kuri glaudžiai siejasi su ką tik paminėtu profesinio pašaukimo idealu ir kuri reiškia profesiniu pagrindu organizuotą bei ankstesnę prasmės struktūrą – asketinio protestantizmo pasaulietinę askezę – praradusį modernų socialinį gyvenimą. Visų vokiečių sociologo išvengtų moderniosios kultūros negalių ar paradoksų bendras vardiklis – kapitalizmas ir ekonominis arba Vakarų, racionalizmas (ekonominis racionalizmas šioje kultūroje tampa iš esmės viso Vakarų racionalizmo, kuriam jį lyginant, tarkim, su religiniu racionalizmu, būdinga racionalumo redukcija į instrumentinius dalykus, sinonimu). Galima išryškinti tris pagrindinius M. Weberio moderniosios kultūros paradoksus: (1) žmogiškosios patirties įvairovė, (2) kapitalizmo vystymosi kultūriniai padariniai, (3) lūžis tarp materialiosios ir vidinės, dvasinės kultūros. Žmogiškosios patirties įvairovės negalė reiškia, kad ši patirtis, žmogaus „aš“ suskaldomi į daugybę vertybinių sąrangų, kurių skaičius iš principo gali būti neribotas. *Kapitalizmo* ar Vakarų racio-

nalizmo *kultūriniai padariniai* pirmiausia yra kultūros prasmės, pateisinimo išnykimas, visose vertybinėse sferose vykstantis tam tikras “nudvasėjimas”. Šis “nudvasėjimas” turi savo konkretesnes išraiškas, pavyzdžiui, politinėje sferoje – biurokratiją, politinės santvarkos depersonalizavimą, mokslinėje sferoje – specializaciją (vietoj faustiško universalumo), daugelyje sferų – specializuoto, rutiniško darbo varžomo žmogaus tipo formavimąsi ir kt. *Lūžis tarp materialiosios ir vidinės kultūros* tam tikra prasme irgi yra kapitalizmo vystymosi kultūrinė pasekmė, nes kapitalizmui besiplėtojant ir pradedant siūlyti savo kalbėjimo, kūrybos, pasaulio matymo būdus, imami griauti vidinės kultūros pagrindai. Paradoksaliai pastaroji kultūra jau negalėtų plėtotis be materialiosios kultūros ir jos pagrindinės išraiškos – kapitalizmo. Lūžį tarp materialiosios ir vidinės kultūros galima išreikšti ir konkrečiau, tarkim, kaip prieštaravimą tarp neišsėmiamų vidinės kultūros kūrybinių galimybių, stimulų („viskas leista“) ir materialiosios kultūros „geležinio narvo“, darančio fiziškai įmanomomis tik nedaugelį šių galimybių („mažai kas leista“). Šią M. Weberio moderniosios kultūros negalės konkrečią išraišką galima pabandyti dar labiau konkretizuoti tokiu pavyzdžiu: rytoj aš būčiau linkęs visą dieną rašyti recenziją (vidinė kultūrinė galimybė), tačiau taip nebus, nes man vykdant patvirtintą Studijų planą, teks žygiuoti į nuobodžią praktiką valstybės įstaigoje (dėl to, ką būtų galima sąlyginai pavadinti „profesinės veiklos suvaržymais“, aš recenzijos rašymui turėsiu tik labai ribotus laiko išteklius, praktiškai lygius nuliui; aš galėčiau „išlaisvinti“ prarandamą praktikoje laiką neidamas į ją, bet jei tai imčiau daryti sistemingai, neatmetama galimybė semestro pabaigoje mokėti už mokslą (varžantysis veiksnys – finansinės galimybės).

Glaudžiai su L. A. Scaffo pateikiama M. Weberio moderniosios kultūros negalių samprata siejasi jo požiūris į galimus atsakymus į šias negales ar jų alternatyvas. Taigi, M. Weberio požiūriu, tokios alternatyvos gali būti įvairūs mėginimai kurti universalias etikas, taip pat tokios gyvenimo sąrangos, kurios nekartoja kapitalizmo kultūrinių padarinių, kaip antai estetinė, erotinė, intelektualinė ar pažinimo. *Etinės* alternatyvas M. Weberis fundamentaliausiai skirsto į šį, racionalizuotą neigiančias, tuo pačiu tarsi pasisakančias už kito pasaulio sukūrimą, ir šį pasaulį teigiančias, taigi su juo susitaikančias. Su šia fundamentalia vokiečių sociologo etine perskyra siejasi ir kita jo labai svarbi etinė klasifikacija atitinkamai tarp grynųjų intencijų ir atsakomybės etikos

(pastaroji klasifikacija bus plačiau pristatyta atskleidžiant tai, kaip L. A. Scaffas dėsto M. Weberio politinės socialinio gyvenimo sąrangos sampratą). Moderniosios kultūros paradoksų sprendimo požiūriu patrauklesnių pasiūlymų teikia šią kultūrą neigiančios etinės sistemos. Pirmausia tokios etikos nori sugrąžinti žmogiškosios patirties vienybę, surasti alternatyvinę pasaulio prasmę. M. Weberio nuomone, esamasis (šis) pasaulis neturi prasmės, dėl ko joks alternatyvinis jo prasmės ieškojimas neturi perspektyvų. Jei, pavyzdžiui, būtų kuriamas kitas, prasmingas pasaulis, tikintis jame panaikinti nelygybę tarp žmonių, jį sukurti būtų neįmanoma dėl socialinių–techninių sąlygų.

Kitos galimos alternatyvos moderniosios kultūros negalėms – estetinė ir erotinė gyvenimo sąranga. Pažymėtina, kad, M. Weberio požiūriu, abi šios sąrangos nesukuria moderniosios kultūros ar „šio“ pasaulio prasmės, jos yra „pasaulietiški“ išganymo būdai, kurie stengiasi iracionaliai priešintis racionaliai kultūros daliai. Menas ar *estetinė* gyvenimo sfera moderniosios kultūros paradoksus mėgina spręsti, išgaudydama iš kasdienybės bei transcenduodama į kitą realybę, tačiau ne filosofškai, o estetiškai. Pabrėždamas estetinės transcendencijos skirtumą nuo filosofinės, M. Weberis nurodo, kad estetiškai ne transcenduojama į kažkokią „vietą“, o skrendama ar bėgama į kitą realybę.

Erotinė gyvenimo sfera, būdama bene iracionaliausia iš visų sąrangų, išvaduodama iš moderniosios kultūros negalių tinklo mus sugrąžina prie gamtinių dalykų. Tačiau kaip išganymo būdas ji turi rimtą trūkumą – įsijautimas į fiziologinį jausmingumą gali pavirsti paprasčiausiu hedonizmu (tokiu atveju, kritikuoju M. Weberį galima pasakyti, kad pabėgimas iš racionalizuoto pasaulio tampa fikcija, nes, mūsų nuomone, šiuolaikiniai hedonistai gana racionalūs).

Asmeniškai rinkdamasis *intelektualinę* gyvenimo sąrangą, M. Weberis iš dalies įveikia moderniosios kultūros negales. Tai įmanoma, nes teoriniu pažinimu jis (1) įgyja instrumentinių žinių, metodų, leidžiančių įvaldyti pasaulį, (2) gali aiškinti, suprasti pasaulį. Teorinio pažinimo teikiamos galimybės vokiečių sociologui leidžia bent iš dalies atkurti sintezuotą, vieningą žmogaus „aš“ (savastį). Nors mokslas, kaip ir visa modernioji kultūra, negali pateisinti savo prielaidų ar būti prasmingas.

Tam, kaip *politika* ir su ja susiję, M. Weberio požiūriu, svarbūs klausimai dėstomi jo kūriniuose, pristatyti L. A. Scaffas paskyrė visą (penktąjį) skyrių. Mūsų nuomone, pagarbios vietos knygos *Veržiantis iš geležinio narvo* politika nusipelnė dėl to, kad, viena vertus, M. We-

beris daug rašė apie ją, antra vertus, kai kurios jo politinės išvados svarbios knygos tikslo požiūriu. L. A. Scaffo nuomone, vokiečių sociologo požiūris į politiką ir jo moderniosios kultūros bei jos negalių samprata siejasi tarpusavyje; pozicija pastarųjų dalykų atžvilgiu M. Weberiui svarbesnė už politikos vertinimą. Jei pažvelgsime į tai, kaip M. Weberis analizuoja politiką, pamatysime, kad jis naudoja tarsi du analizės lygmenis: paviršutinį ir giluminį. *Paviršutiniu* lygmeniu M. Weberis nagrinėja aktualius praktinius arba teorinius, glaudžiai susijusius su praktika klausimus, pavyzdžiui, galimus Vokietijos konstitucinius pasirinkimus. Taip pat šiuo lygmeniu vokiečių sociologas gvildena politines pažiūras, tarkim, simpatizavimo vienai ar kitai politinei grupei (prasmė). Palyginti su paviršutiniu, M. Weberiui svarbesnis *giluminis* lygmuo. Politiką analizuodamas pastaruoju lygmeniu, jis kuria politikos teoriją, susietą su moderniosios kultūros problematika ar politikos kultūriniais pamatais, turi galimybę įvertinti dėl politikos kylančias gilumines įtampas ir paradoksus. Nuo analizės lygmenų, kuriais M. Weberis nagrinėja politiką, neatsiejamą jo politikos sampratą. Jis politiką suvokia paviršutiniu ir giluminiu analizės lygmeniu. M. Weberio politikos sampratai paviršutiniu lygmeniu apibūdinti svarbiausios dvi sąvokos – kova ir kompromisas. Tai, kad šiuo lygmeniu politika jam pirmiausia yra kova, logiškai pateisina jo kaip realistinio požiūrio į politiką atstovo reputaciją. Tačiau vokiečių sociologo politikos sampratos elementas yra ir kompromisas, kuris tikriausiai į ją buvo įtrauktas dėl to, kad M. Weberis atsižvelgė į praktinei politikai nebūdingą laimėtojų visišką pergalę ir pralaimėtojų visišką nesėkmę (vieniems viskas „balta“, kitiems – „juoda“). Gilumine prasme M. Weberis politiką suvokia kaip vieną iš gyvenimo ar vertybinių sąrangų, sudarančių moderniąją kultūrą. Detalesnius politikos sampratos šia prasme bruožus, kaip juos interpretuoja vokiečių sociologas, leidžia atskleisti jos susiejimas su kultūros sąrangomis, modusais. Taigi, jei moderniosios kultūros atžvilgiu išskirsime materialios, racionalizuotos kultūros ir vidinės jausmo kultūros modusus, politika, būdama priešinga vidinei kultūrai, bus racionalizavimo padarinys ir katalizatorius. Apibendrintina, kad M. Weberiui politinė gyvenimo sąranga linkusi į aukštą racionalizacijos lygį. Nemažas politikos racionalizuotumas giluminiu lygmeniu aiškėja ir iš to, kad politika, jo manymu, gana nesunkiai dera su ekonomine vertybine sąranga ir kad yra tikra erotinės ar estetinės gyvenimo sferos, o ypač moralizmo antitezė. Dėl politinės gyvenimo sąrangos (kultūros dalies)

santykio su kultūra kaip visuma, tai ji vokiečių tyrinėtojai yra nukreipta prieš kultūrą. Galime konstatuoti jo išvelgiamą tarsi ontologinį konfliktą tarp racionalizuotos politinės sferos ir su panašaus masto racionalizacija nesusidūrusių ir likusių visuomenėje. Vėlgi, prisimindami metodologines M. Weberio prielaidas, išiūrėsime, kad teigdamas šį konfliktą, jis vadovaujasi prigimtinio socialinių santykių konfliktiškumo nuostata.

Kitu svarbiu M. Weberio požūrio į moderniąją politiką elementu galima laikyti turbūt daugelio politikos teoretikų nagrinėjamą idealią politinę poziciją. Akivaizdu, jog laikydamasis savo metodologinių principų vokiečių sociologas pirmiausia šią poziciją nagrinėja individo lygmeniu, tačiau pereina ir į intersubjektyvų lygmenį – pageidautiną socialinį mentalitetą. M. Weberio idealios politinės pozicijos samprata glaudžiai susijusi su jo sukurta etine perskyra tarp atsakomybės ir grynųjų intencijų etikos. Ši perskyra yra tarsi analitinė priemonė, leidžianti išryškinti abstrakčią idealią politinę poziciją ir po to – suvokti konkretesnes pozicijos išraiškas. Trumpai tariant, savo teiginiais atsakomybės ir grynųjų intencijų etika – loginės priešingybės. Todėl užtenka pateikti vienos etikos svarbiausias normas, kad susidarytume bendrą vaizdą apie kitą. Pagrindiniai atsakomybės etikos teiginiai: veiksmas atliekamas atsižvelgiant į galimus padarinius (atsakomybė istorijai), moraliniai principai lankstūs, išlaikytina distancija estetizmo („dėl skonio nesiginčijama“) atžvilgiu¹⁰. Grynųjų intencijų etika savo normomis yra kategoriška ir reikalauja absoliutaus jų laikymosi. Tinkamesne politinei pozicijai pagrįsti M. Weberis laiko atsakomybės etiką, nes, jei prisiminsime jo paviršutinę politikos sampratą, politika jam yra ir kova, ir kompromisas, tuo tarpu remiantis grynųjų intencijų etika, galima tik kovoti, bet ne daryti kompromisus¹¹. Savo politines nuostatas grįsdamas vien pastarąja etika, individas politiką kaip fenomeną suvokia redukuotai. Tačiau grynųjų intencijų etika turi vieną elementą, kuris M. Weberiui atrodo būtinas idealiai politinei pozicijai – to, kas „neįmanoma“, siekimą. Apibendrinant pasakytina, kad, vokiečių sociologo supratimu, ši pozicija yra tam tikras atsakomybės ir grynųjų intencijų etikos mišinys, tiksliau, atsakomybės etika, papildyta to, kas „neįmanoma“, siekimu.

M. Weberis laiko kultūros problema tai, kad politinė pozicija intersubjektyviu lygiu – socialinis ar kolektyvinis mentalitetas – neatitinka politinėje sistemoje vyraujančių vertybių. Šia prasme demokratija, t.y. politinis režimas vokiečių sociologui yra kultūros problema. Pripa-

žindamas istoriškai sąlygotą socialinio gyvenimo politinės sąrangos evoliuciją link demokratijos, M. Weberis siūlo konkrečią kolektyvinio mentaliteto formą – asketinio protestantizmo etiką. Šis mentalitetas leistų sumažinti moderniosios kultūros negalių ir ką tik minėtą konkrečią jų išraišką – lūžį tarp socialinio mentaliteto ir politinės sąrangos. Galime tikrai iškelti retorinį klausimą, kiek moderniomis sąlygomis, esant iš esmės visiškai sekuliarizuotai visuomenei, realus M. Weberio pageidaujamas socialinis mąstymas, kuris savo įsigalėjimo istoriniu laikotarpiu stiprybės sėmėsi beveik išimtinai iš religinių šaltinių.

Vokiečių sociologą domino ne tik konkrečios socialinio mentaliteto išraiškos, kurios skatino politinės sąrangos raidą tokia forma, kokia ji buvo M. Weberio laikais Vakaruose (ir yra dabartiniu metu ne tik ten, bet kur kas didesnėje pasaulio dalyje), bet ir tokios šio mentaliteto išraiškos, kurios ją norėjo pakeisti. Alternatyvos politinei socialinio gyvenimo sferai atsirado iš esmės dėl tų pačių priežasčių kaip ir alternatyvos visai moderniajai kultūrai – negalių, prieštaravimų, paradoksų. Politinėje sąrangoje negalių indikatoriais M. Weberis laiko prievartos plėtimąsi, biurokratizavimą, brolybės etikos nykimą ir kt. Pagrindinė jo tyrinėjama alternatyva vyraujančiai politinės sferos išraiškai – socializmas. Atrodo, kad socializmą jis suvokia klasikiniu marksistiniu variantu, ideologiškai rigoristišku (tai išplaukia ir iš to, kad jam socializmas – grynųjų intencijų etikos pavyzdys). M. Weberis socialistinius planus sukurti visišką socialinę lygybę ar naujas kultūrinės formas laikė iliuziškais, kaip, beje, viską, ką tik socializmas teigė pozityvaus. Tačiau vokiečių sociologas socializmo jėga traktavo kultūros kritiką ir dėl to ji veikiau suvokė kaip kultūros sąjūdį, o ne kaip politinę ideologiją. M. Weberio pozicija socializmo atžvilgiu, atsižvelgiant į tai, kad svarbiausių politinių ideologijų ar tradicijų požiūriu jis vis dėlto daugiau ar mažiau priskirtinas liberaliai paradigmai, garbinga ta prasme, jog jis neatmeta socializmo *en bloc*, o stengiasi kultūrinėje plotmėje iškelti vertingus šios ideologijos elementus.

Knygoje *Veržiantis iš geležinio narvo* pakankamai reikšminga vieta (šeštasis skyrius) skiriama M. Weberio amžininkų kūrybai moderniosios kultūros aspektu aptarti. Šiuos amžininkus L. A. Scaffas bendrai vadina „M. Weberio būreliu“, o jo „veikimo“ laikotarpiu laiko kelesius metus prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Tarp būreliui priskirtinų intelektualų JAV analitikas pasirenka nagrinėti G. Simmelio, Wernerio Sombarto, Ferdinando Tönnieso, Roberto Michelso, Georgo Lukácso kūry-

bos aspektus. L. A. Scaffo nuomone, būrelyje vykusios diskusijos nesukūrė kažko panašaus į mąstymo „mokyklą“. Tiesiog kiekvienas L. A. Scaffo nagrinėjamas būrelis atstovavo savotiškai žvelgė į moderniąją kultūrą ir jos negales. L. A. Scaffas, pateikdamas žymių M. Weberio amžininkų požiūrį į moderniąją kultūrą, jos skaitytojui sugeba sukurti įspūdį, jog M. Weberis toli gražu ne vienintelis mąstė apie šios kultūros negales XX. a. pradžioje ir jog gana svarbiais aspektais jo ir jo amžininkų požiūris skyrėsi. M. Weberio būrelis pažiūrų pristatymas – tai tarsi mokslininko, kurio vardu pavadintas būrelis, jau aptartų moderniosios kultūros sampratos ir su ja susijusių dalykų, tarkim, etinės perskyros tarp atsakomybės ir grynųjų intencijų etikos, socialinio gyvenimo sąrangų klasifikacijos, praktinė iliustracija.

Stengiantis suprasti, kodėl M. Weberio būrelis domėjosi moderniąja kultūra ir ypač jos prieštaravimais, svarbu atsižvelgti į jo „įkvėpimo“ šaltinius. L. A. Scaffas jais laiko (1) iš XIX a. paveldėtą dėmesį socialiniams klausimams, (2) susidomėjimą moderniais literatūriniais, estetiniais sąjūdžiais, (3) K. Marxo ir Friedricho Nietzsche'ės kūrybos nagrinėjimą, ypač susitelkiant į jų konvergencijos aspektą – susvetimėjimo ir bedvasiškumo modernioje epochoje analizę¹². Turint omenyje šiuos šaltinius, lengviau suvokti, kodėl tarp penkių L. A. Scaffo aptariamų M. Weberio būrelis atstovų net keturi (W. Sombartas, R. Michelsas, F. Tönniesas, G. Lukšcas) įvairiu savo gyvenimo laikotarpiu buvo socializmo šalininkai, kodėl visi penki (minėti keturi ir G. Simmelis) buvo neabejingi estetizmui, kodėl du (R. Michelsas, F. Tönniesas) žavėjosi moralizmu.

Ne visiems nagrinėjamiems M. Weberio amžininkams L. A. Scaffas skiria vienodai dėmesio. Išskirtinė padėtis šiuo atžvilgiu tenka G. Simmeliui, kurio įvairiapusiems ryšiams su M. Weberiu tirti JAV analitikas parašė atskirą skyrių (ketvirtąjį). Didelis dėmesys G. Simmeliui lemia, jog L. A. Scaffas gali ne tik schematiškai pateikti jo moderniosios kultūros ir jos paradoksų sampratą, kaip kad kitų M. Weberio amžininkų atveju, bet ir paanalizuoti jo metodologijos bruožus, jo įtaką M. Weberiui (juo labiau, jog pastarąjį dalyką nagrinėti yra pagrindo dėl ganėtinai artimų M. Weberio ir G. Simmelio intelektualinių ir asmeninių ryšių). Paneigęs gana plačiai paplitusią nuomonę, kad G. Simmelis turėjo reikšmės M. Weberiui metodologiškai, knygos *Veržiantis iš geležinio narvo* autorius atskleidžia mažiau žinomą dalyką – analitinę įtaką. L. A. Scaffas išvelgia G. Simmelio įtaką M. Weberio tyrimo rezul-

tatams to, kaip pastarasis interpretuoja F. Nietzsche'ę, atžvilgiu. M. Weberio F. Nietzsche'ės interpretacija iš esmės žimeliška, t.y. ji suvokiant kaip moralistą, moderniosios kultūros kritiką. Atsižvelgiant į minėtą F. Nietzsche'ės reikšmę *fin de siècle* pasauliui, ypač analizuojant moderniąją kultūrą, G. Simmelio įtaka M. Weberiui bent jau pažymėtina.

Pasak L. A. Scaffo, G. Simmeliui modernioji kultūra yra dualistiška, egzistuojanti tarp tarpusavyje pastoviai konfliktuojančių objektyvios formos ir subjektyvaus „gyvenimo“. Nors G. Simmelis ir kalba apie tam tikrą kultūros polinkį į vienovę, tačiau jam būdingesniu kultūros bruožu atrodo „gyvenimo“ kova su pačiu formos principu, užkertanti kelią vieningai jos prasmei. Atsižvelgiant į G. Simmelio kultūros sampratą, logiškai atrodo jo išvelgiami kultūros paradoksai: represyvumas, kurį taikydama objektyvioji kultūra vis labiau skurdina subjektyviąją; menka individui tenkanti dalis, kontroliuojant žmonių sukurtą pasaulį. Šių paradoksų akivaizdoje tarp to, ką M. Weberis pavadintų „socialinio gyvenimo vertybinėmis sąrangomis“, G. Simmelis renkasi estetizmą, tačiau nelaikydamas jo būdu galutinai išspręsti paradoksų keliamų problemų ir net tokio būdo neieškodamas, šis M. Weberio amžininkas išvengia tariamo išeities radimo.

Trumpai pristatyta tai, kaip L. A. Scaffas knygos skaitytoją supažindina su likusių M. Weberio būrelio nagrinėjamų atstovų požiūriu į moderniosios kultūros negales. W. Sombartas šių negalių priežastimi laiko technologiją ar *Technik*. Šio *fin de siècle* intelektualo požiūriu, kultūra turi aibę paradoksų – šeimos griovimą, nutolinimą nuo gamtos, asmenybės sužalojimą ir kt., – kurie atsiranda vis gausėjant formų. Nors W. Sombarto kūriniams būdingas ryškus estetiškumas, jo pateikiamos alternatyvos susidariusiai krizinei kultūros situacijai labai įvairios. Vis dėlto labiausiai jo pritarimo susilaukia alternatyvos, susijusios su organišku ir vieningu kūrybos procesu.

R. Michelso ir F. Tönnieso moderniosios kultūros problemų sampratą L. A. Scaffas iš dalies pristato kartu, nes juos abu laiko etinio požiūrio, sprendžiant kultūros paradoksus, atstovais. Taikant M. Weberio etinės perskyros terminus, pažymėtina, kad abu jie etiką suvokia kaip grynujų intencijų etiką. F. Tönniesas pagrindinę moderniosios kultūros problemą apibrėžia taip: ar galima modernioje visuomenėje atkurti paprotinę, tradicinę moralę. Jo manymu, galima atgaivinti, tačiau tam reikia, kad mokslas pripažintų papročio socialinį vaidmenį. L. A. Scaffas, remdamasis M. Weberiu, šį pripažinimą tapatina su tikėjimo ir

pažinimo maišymu. R. Michelsui moderniosios kultūros negalė – šios kultūros nevieningumas, susiskirstymas į tai, ką M. Weberis vadina „socialinio gyvenimo sąrangomis“. R. Michelsas kultūros negalę, kaip ir F. Tönniesas, naikina morale, ja siekdamas kultūros vienovės. R. Michelso ir F. Tönnieso etinėms alternatyvoms kultūros paradoksų atžvilgiu būdingas glaudus estetikos ir etikos ryšys. Mūsų nuomone, šie du M. Weberio amžininkai sieja būtent etiką ir estetiką dėl to, kad etiką suvokdami kaip iš esmės paprotinę moralę, estetiką – kaip teoriją apie tai, ką vieną kartą sukūrus neįmanoma pranokti (meno kūrinys), jie randa svarbią jungiamąją grandį tarp etikos ir estetikos – nejudamumo, sąstingio, vienio momentą, kurį jie iš principo ir norėtų retrospektyviai gražinti moderniajai kultūrai.

G. Lukácsas bent jau ankstyvuojų kūrybos laikotarpiu buvo G. Simelio mokinys, perėmė jo požiūrį į moderniąją kultūrą karkasą. Nors, žinoma, kai kuriuos šio karkaso momentus G. Lukácsas perdirbo savaip, pavyzdžiui, labai akcentuodamas kultūros gelmėse glūdinčią vienovę. Jis išskyrė autentišką ir neautentišką kultūrą, pastaroji daugiau ar mažiau buvo „zimeliškos“ kultūros su „buržuazinėmis“ formomis atitikmuo (kultūros negalės kyla dėl buržuazinių formų represyvumo ir kt.). Estetinė alternatyva kultūros problemoms – autentiška kultūra, turinti to, ką jis vadino „aukštesniu gyvenimu“, suvokimą, t.y. norinti išsivaduoti iš formų, siekianti prasmės.

Apibendrinamas nagrinėjamų M. Weberio būrelio atstovų požiūrį į moderniosios kultūros negales, L. A. Scaffas pažymi tai, kad jie šią kultūrą traktuoja kaip paradoksalią, nevieningą. M. Weberio amžininkų kultūros paradoksų sprendimus knygos *Veržiantis iš geležinio narvo* autorius daugeliu atvejų įvertina kaip simbolines manipuliacijas, kaip mėginimą iš esmės vadovaujantis moderniojo meno principu „svarbu forma, nesvarbu turinys“ rasti išeitį iš aporijų. O tai yra sutikimas spręsti paradoksus, nesant jokių standartų, savotiškas, kaip L. A. Scaffas taikliai pastebi, iliuzijų, kurias M. Weberis nori užkeikti, vaikymasis. Tai, kad JAV tyrinėtojas M. Weberį laiko originaliu tarp savo amžininkų, matyt, išplaukia ir iš to, jog visiems nagrinėjamiems amžininkams didesniu ar mažesniu mastu būdingos *konservatyvios* gaidelės, išryškėjančios, tarkim, tada, kai W. Sombartas susirūpina šeimos griuvimu arba tada, kai F. Tönniesas ir R. Michelsas pasisako už tradicinės moralės išsaugojimą ar atgaivinimą. M. Weberiui, liberalios paradigmos atstovui, kur kas lengviau nei jo konservatyviems kolegoms atsisakyti troš-

kimo įžvelgti, pavyzdžiui, vieningą prasmę moderniosios kultūros atžvilgiu.

Galutinai įvertinant L. A. Scaffo knygą pasakytina, kad ji neabejotinai yra prasminga ir aktuali, parašyta atliepiant dabartiniams intelektualiniams poreikiams (bent jau JAV)¹³. Veikalas parašytas labiausiai gilinantis į mažai tyrinėtą M. Weberio kūrybos aspektą – moderniąją kultūrą. Ypatingas JAV tyrinėtojo nuopelnas – naujų M. Weberio, kaip sociologo kūrybinio palikimo momentų, pavyzdžiui, G. Simmelio įtakos M. Weberio F. Nietzsche'ės interpretacijai atskleidimas. Nors tai skamba ir banaliai, tačiau norėtųsi, kad bent vienas su recenzija susipažinęs skaitytojas pasiryžtų skaityti gana nelengvu stiliumi parašytą knygą. Šiek tiek įdėtų pastangų ją skaitant sugrįš su kaupu, patiriant nuklydimo į *fin de siècle* kultūros dvasinę atmosferą malonumą.

MARIUS GEDUTIS

NUORODOS IR PASTABOS

¹ Šiuo požiūriu L. A. Scaffas netiesiogiai kritikuoja M. Weberio kūrybos interpretatorius, kurie ją suskirsto, pavyzdžiui, tematiškai į politinę ir sociologinę (pavyzdžiui, žr. Beetham D. *Max Weber and the Theory of Modern Politics*. – Cambridge: Polity Press, 1992. – 294 p.) ar chronologiškai į ankstyvąją ir brandžiąją (iš to sau suteikdami teisę ignoruoti ankstyvąją kūrybą).

² Scaff L. A. *Veržiantis iš geležinio narvo: Max Weber ir moderniosios sociologijos atsiradimas*. – V.: Pradai, 1995. – P. 49.

³ Žr. Norkus Z. *Makso Vėberio socialinio pažinimo metodologijos kontūrai // Problemos*. – 1990. – Nr. 42. – P. 66.

⁴ Žr. ibid p. 65-66.

⁵ Norintiems plačiau susipažinti su tuo, kaip M. Weberis suvokia hermeneutinio ir natūralistinio aiškinimų taikymą, bei apskritai su jo metodologija ar besirengiančioms pirmą kartą skaityti kažką iš šio sociologo kūrybos ar jo interpretacijų (tarp jų ir recenzuojamą knygą) patartina žr. ką tik paminėtą Z. Norkaus straipsnį.

⁶ L. A. Scaffo teigimu, M. Weberis suvokia sociologiją ir kaip mokslą, kurio objektas – socialinis veiksmas. Tačiau, mūsų nuomone, šis sociologijos apibrėžimas ir sociologijos, kaip mokslo pirmiausia apie kultūrą, samprata vienas kitam neprieštarauja, nes M. Weberis naudojo daug idealiųjų socialinio veiksmo tipų (pavyzdžiui, tikslinis racionalus, afektyvus, tradicinis), kuriuos dažnai galima susieti su jo socialinio gyvenimo vertybėmis arba sąrangomis, kurių išraiška socialinio veiksmo idealieji tipai ir yra. Atsižvelgiant į tai, kad M. Weberis suvokė kultūrą kaip minėtų gyvenimo sąrangų (pavyzdžiui, politinės, mokslinės, estetinės, erotinės) sumą ar neholistiškai nagrinėtiną visumą, neprieštaringas ryšys tarp paminėtų dviejų sociologijos sampratų tampa aiškesnis.

⁷ Be konfliktų teorijos, sociologijos paradigmomis laikomi funkcionalizmas, racionalaus pasirinkimo teorijos, simbolinis interakcionizmas ir fenomenologija.

Pažymėtina, kad konfliktų teorijoje išskiriamos dvi atšakos ar tradicijos – *kritinė* konfliktų teorija (didžiausias intelektualinis autoritetas – K. Marxas) ir jau minėta *analitinė* konfliktų teorija. Dvi konfliktų teorijos tradicijos skiriasi savo požiūriu į fakto ir vertybės santykį, galimybę visiškai panaikinti socialinį konfliktą. Jei kritinė konfliktų teorija atsisako atskirti faktą nuo vertybės ir tiki, kad įmanoma pasiekti, kad socialinis konfliktas išnyktų, tai analitinė konfliktų teorija pasisako už fakto ir vertybės atribojimą, panašiai kaip gamtos moksluose, ir laiko iliuzijomis teiginius, jog galima bekonflikcinė visuomenė. Taip pat pabrėžtina, kad nereikėtų kritinės konfliktų teorijos tapatinti su Frankfurto mokykla (atstovai – Maxas Horkheimeris, Theodoras W. Adorno, Herbertas Marcuse, Jürgenas Habermasas ir kt.), kuri kitaip dar vadinama „kritine teorija“, nes kritinė konfliktų teorija apima kur kas daugiau teoretikų (žr. Wallace R. A., Wolf A. *Contemporary Sociological Theory: Continuing the Classical Tradition*. – Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, 1991. – P. 77-78).

* Žr. *ibid.* – P. 76-77.

⁹ Kontrasto dėlei galima paminėti, kad, L. A. Scaffo manymu, G. Simmelio sociologija, kurios metodologiją („psichologizmą“) M. Weberis už daugelį dalykų kritikavo, operuoja psichologiniu laiku, taigi įprastinės istorinės realybės atžvilgiu yra aistoriška. Jo sociologijos pagrindinis dėmesio objektas – „tai, kas *galėjo būti*“.

¹⁰ Pateikti atsakomybės etikos teiginiai tarpusavyje labai susiję, net susidaro įspūdis, kad kartoja vienas kitą. Tai ryšku, tarkim, „estetizmą“ suvokiant kaip nelanksčių principų etiką, kuri nekorriguojama pagal potencialias pasekmes. Nors, aišku, vienas kitą ir papildo.

¹¹ L. A. Scaffas nurodo įdomų paradoksą, kad nors M. Weberis asmeniškai teoriškai, be abejo, tapatinosi su atsakomybės etika kaip pozicijos politikos atžvilgiu pagrindu, tačiau praktiškai, realybėje, greičiau buvo nelanksčių politinės sąrangos intencijų vedamas, nelabai pripažino kompromisus, tai bent iš dalies jam kainavo politinę karjerą.

¹² Žr. Scaff L. A. *Op. cit.* – P. 266-269.

¹³ Davidas Kolbas yra pastebėjęs, kad dauguma dabartinių ginčų, svarstymų, pavyzdžiui, ieškant alternatyvų Vakarų racionalizmui, JAV vyksta M. Weberio nurodytais terminais (žr. *ibid.* – P. 334).